

KANDIDÁTUSI ÉRTEKEZÉSEK VITÁI

A Tudományos Minősítő Bizottság 1970. szeptember 8-ra tüzte ki DARÓCZY SÁNDOR „Az eszmei-politikai közvélemény vizsgálata és formálásának néhány kérdése a középiskolák kollégiumokban” című kandidátusi értekezésének nyilvános vitáját. A bírálóbizottság elnöke FALUDI SZILÁRD a neveléstudományok kandidátusa, a felkért opponensek KÖTE SÁNDOR és TÓTH GÁBOR, a neveléstudományok kandidátusai voltak.

A nyilvános vitára bocsátott kandidátusi értekezés tárgya szorosan kapcsolódik azokhoz az értekezésekhez, amelyek a családi nevelés köréből, az ifjúsági nevelés tárgyköréből merítették vizsgálatuk tárgyát — mondotta PETRIKÁS ÁRPÁD aspiránsvezető. Ez a munka, a gyakorlat tapasztalataira épített kísérleti hipotézis, a gyakorlat által fontos nevelés-elméleti kérdések tudományos igényességgel történő feldolgozását tüzte ki célul, elméleti megállapításai, általánosításai a kollégiumi gyakorlat számára is felhasználhatók.

KÖTE SÁNDOR opponensi véleményében kifejtette, hogy a jelölt disszertációja kutatás-metodikai tudatosság szempontjából példamutató. A kísérleti munka kiindulópontja az volt, hogy a kollégiumokban meglevő kedvező feltételek alapján gyorsítani, hatásában fokozni lehet a politikai nevelés folyamatát az önkormányzati szervek funkciójának fejlesztése, a tanulói közvéleményformálás módszereinek felkutatása útján. A vizsgált főbb kérdések a következők voltak:

- a tanulói közvéleményformálás lehetőségei;
- a tanulói öntevékenység mértéke a politikai tájékozódásban;
- az eszmei orientáció és a tanulmányi munka kapcsolata;
- a tanulók példa- és eszményképválasztása;
- az eszmei, politikai motívumok szerepe a tanulók pályaválasztásának alakulásában, stb.

A jelölt különös gondot fordított a pedagógiai megfigyelésre. Az egyes eljárás alkalmazását (megfigyelés, beszélgetés, teljesítmények elemzése, írásos felmérés) a szakirodalom alapos és részletes tanulmányozása előzte meg.

A vizsgálat során alkalmaztak természetes kísérletet is, a nevelési módszerek összehasonlítására feltételvariációs feladatokat oldottak meg.

Az eszmei-politikai közvélemény formálásával kapcsolatban a fenti kísérlet alapján megállapítható, hogy a középiskolák kollégiumaink eszmei-politikai arculata és fejlődése megnyugtató. Politikai-társadalmi ismereteik megalapozottak, meggyőződésük biztos, amit az is mutat, hogy egyéni életüket, jövőjüket illetően optimisták, közösségi meggyőződésük és magatartásuk. Figyelmeztető azonban, hogy a kollégiumi önkormányzat a politikai munkában nem eléggé önálló, a KISZ-szervezetek nem elég aktívak az eszmei-politikai nevelésben. Figyelmeztetők továbbá azok az adatok, amelyek a tanulóknak nevelőjük-höz és szüleikhez fűződő kapcsolatairól vallanak, illetve a teendőket fogalmazzák meg.

A jelölt szakszerű pedagógiai elemzését és értékelését adja az eszmei-politikai közvélemény formálásának olyan módjairól, mint a csoportos kirándulás megszervezése, a politikai munka formái az elsődleges közösségekben stb. Ezek rendkívül eleven és meggyőzően mutatják a nevelő munka változatosságának szükségességét és azt, hogy a hatás nagymértékben attól függ, mennyire sikerül egy-egy rendezvény lebonyolításában érdekeltté tenni, aktivizálni a közösséget és minden egyes tagját. Különös figyelmet érdemel ebből a részből az eszmei-politikai irányultság és a pályaválasztás összefüggésének vizsgálata. Az itt kapott válaszok elgondolkoztatóak több vonatkozásban. Az értekezés jól mutatja meg az ellentmondásokat és a kritikus pontokat, s természetesen a nevelés számára fontos teendőket is.

A jelölt disszertációjában meghatározza a közvélemény fogalmát és körvonalazza a nevelés folyamatában játszott funkcióját. Az opponens egyetért azzal, hogy e tekintetben nem törekszik rövid és merev definícióra. A közvélemény fogalmának meghatározásakor a nevelési célból kiindulva a jelölt bemutatja, hogy az a nevelés egyik hatékony eszköze, hogy az eszmei-politikai közvélemény a közösségi-kollégiumi nevelés eredményességének

mutatója, s ennek fejlődése a közösség fejlődésével szerves kapcsolatban valósul meg. Az eszmei-politikai közvélemény, mint a disszertáció írja, társadalmi értékű követelményeket, magatartási motívumokat, erkölcsi-politikai normákat, orientációkat, beállítódásokat integráló közösségi jellemző, amelynek különösen jelentős „a fegyverező”, rendező, „szabályozó” szerepe, amely befolyásolja a közösség és az egyén magatartását, ill. cselekvését. Kritikai észrevételt tett az opponens azonban azzal kapcsolatban, hogy a jelölt által tett meghatározás, definíció nem vezetett el a fogalom egyértelmű pontos és világos megfogalmazásához. Annak ellenére, hogy a jelölt kísérletet tett arra, hogy az eszmei-politikai közvélemény formálásához elméleti általánosításokon nyugvó elméleti és gyakorlati tanácsokat adjon, tulajdonképpen ismételtlen megfogalmazza a normatív feladatokat. Az opponens célszerűbbnek tartotta volna, ha a jelölt az ismert általános megállapításokat minimálisra csökkenti, s inkább a módszereket, eljárásokat részletesebben, árnyaltabban munkálja ki.

TÓTH GÁBOR opponens véleménye szerint a jelölt értekezése elméleti és gyakorlati szempontból hasznos munka. A feldolgozás alkalmas volt arra, hogy a szerző a közvélemény állapotának vizsgálatán túl a közvéleményformálás eljárásainak korszerű modelljét körvonalazza. Az eszmei-politikai közvélemény fogalmának lényeges jegyeinek megfogalmazása egzakttá módon történt. Konkrét javaslatokat, eljárásokat fogalmazott meg a tanulók eszmei, politikai, világnézeti helyzetének javítására. A közösség és egyén fejlődését figyelemmel kísérve az egyes módszereket és eljárásokat, de alkalmazhatóságuk mértékét is bemutatta. A kísérleti feladatok programozása, tartalmi és módszertani vonatkozásban egyaránt újszerű megoldás. A disszertáció tudományos megalapozottságával gyakorlati útmutatásával alkalmas arra, hogy a jelenlegi középiskolai kollégiumi nevelést előbbre vigye. Eredménynek értékeli az opponens, hogy a szerző témájával kapcsolatban dialektikusan mutatja be az egyén és a közösség problémáját, kiemelve a közösségi és egyéni tevékenység formáló szerepét. A közvélemény lényegét nemcsak mint a nevelési folyamat eredményét, hanem mint a folyamat eszköztét is elemzi a jelölt. A nevelési folyamatot a kollégista fiatalok tevékenységének és viszonyainak bemutatásával tárja az olvasó elé. Ebben a tevékenységi rendszerben a fiatalok és közösségeik nem egyszerűen tárgyai, hanem alanyai is a nevelésnek. Érdeme a disszertációnak, hogy az eszmei-politikai helyzet bemutatásán keresztül feltárja a problémákat és javaslataival keresi a problémák megoldásának útját. A tények feltárása és az azt követő célravezető eljárások megfogalmazása a szakmai eredmé-

nyen túl, a kollégiumi nevelés gyakorlatának segítését jelenti. Különösen vonatkozik ez a disszertáció azon részére, amelyekben a kísérleti közösségek életét és munkáját mutatja be a disszertáns. Az alkalmazott lemérhető nevelési módszerek és azok lemérhető hatása igazolja a céltudatos és célratoró eszmei, politikai és világnézeti nevelőmunkát.

Emellett azonban a disszertációban részletesen utalni kellett volna a kollégium és az iskola kapcsolatára. A kollégium célja ugyanis megegyezik az iskola céljával, feladatát viszont az együttműködés adta lehetőségeket figyelembe véve másként oldja meg. Helyes lett volna hangsúlyozni az egységes nevelést, amelynek egyik színtere a kollégium. Egyetértve azzal a megállapítással, hogy a „kollégiumoknak intenzív, pártos, hangsúlyozottan világnézeti, eszmei-politikai, erkölcsi nevelést kell folytatniuk”, hiányolja az opponens a tanulmányi munka megfelelő kiemelését. A tanulói fűségnek alapvető munkája a tanulás, és erről az alapvető feladatról nem elégséges csak annyit megjegyezni, hogy „meghonosodtak bennük a munkára nevelés alapvető formái, jelentős eredmények születtek a tanulmányi munkában, a tanulók önképzésében.” Ezzel hangsúlyozottan a már bevezetőben foglalkozni kellett volna.

Kiemeli az opponens a következő fontos kérdéseket:

1. A tanulmányi munka segítésének módszereivel kapcsolatban szólni kellett volna a fizikai dolgozók gyermekeinek továbbtanulását előkészítő kollégiumi feladatokról, ugyanis a kollégiumi nevelési feladatainak felvázolásában a szerző végső soron az érvényben levő és már megfogalmazódott feladatrendszer foglalta össze.

2. A tanulók példa- és eszménykép választás anyagában helyes lett volna elvileg megfogalmazni a példakép és eszménykép közötti különbséget.

3. A társadalmi kapcsolatok szerepe a közvélemény formálásában fontos kérdés, ezzel kapcsolatban a szerző kifejti, hogy a társadalmi kapcsolat nem jelent mindig pozitív tapasztalati forrást. A kérdés fontosságát figyelembe véve e probléma részletesebb kifejtést érdemelt volna.

Az opponensek véleményének elhangzása utáni nyilvános vitában felszólalt SZVÉTEK SÁNDOR, CSOMA SÁNDOR, PÁPAI ÉVA, KOMLÓSI SÁNDOR, KOCSOR FERENC és SZÉCHY ÉVA.

DARÓCZY SÁNDOR válaszában megköszönte az opponensek észrevételeit és a hozzájáruló kiegészítéseit. Úgy véli, hogy az új típusú kollégiumi mozgalom, mely tízéves múlttra tekint vissza, jelentős lépést tett előre a szocialista nevelési rendszer kiteljesítésének útján. Programjában, módszereiben, szervezeti formáiban egyaránt szerencsésen ötvözte haladó hagyományainkat, a NÉKOSZ pozitív örök-

ségét és a makarenkói közösségi koncepciót. Nevelési gyakorlata méltó a tudományos szintű elemzésre, szintetizáló összegezésre. Örvendétes, hogy e feladat elvégzésén egyre többen munkálkodnak.

A bírálóbizottság zárt ülésen megállapította, hogy a szerző a középiskolai kollégiumi nevelés aktuális kérdését dolgozta fel. Munkája a hazai középiskolai kollégiumi ifjúság eszmei-politikai neveltségi szintjének és az eszmei-politikai közvélemény formálása módszereinek első átfogó, elmélyült, tudományos felmérése és elemzése. Nagy vizsgálati apparátussal értékes anyagot tárt fel. A vizsgálati módszerek komplex alkalmazásával a téma teljes keresztmetszét bemutatja, támaszkodva a neveléstudományra, a szociológiára és a pszichológiára legújabb eredményeire. Az elmélet és a gyakorlat egységében, a társadalom-közösség-személyiség viszonylataiban, kölcsönhatásában, a valóságos társadalmi mozgás bonyolult folyamatainak rész-ként elemzi a problémát. Arra törekszik, hogy az eszmei-politikai közvélemény fogalmát és tartalmi jegyeit tudományos egzaktsággal fejtsse ki. Alapjában véve helyesen ragadja meg a közvélemény lényegét, ami-

kor azt mint a közösségi nevelési folyamat eredményét, ugyanakkor mint e folyamat eszközeit elemzi.

A középiskolai kollégiumok eszmei-politikai neveltségi szintjének vizsgálatát sikeresen kapcsolja össze a nevelési módszerek, eljárások vizsgálatával a módszerek hatékonyságának elemzésével. Élesen világít rá a kollégiumi nevelésünkben rejlő nehézségekre, eredményekre és hibákra. Nem csupán tényeket tár fel és összefüggésekre mutat rá, hanem bemutatja a teendőket, a legcélszerűbb eljárásokat. Különösen értékesek azok a részek, amelyek a kísérleti közösségek életét, munkáját mutatják be, konkrétan elemzik az egyes pedagógiai módszereket és e módszerek alkalmazhatóságát.

A tanulmány megállapításai sok értékes, újszerű elemet tartalmaznak, további vizsgálatokra ösztönöznek, és a nevelési gyakorlat számára sokoldalú hasznosítható útmutatókkal szolgálnak

A bíráló bizottság javaslata alapján a Tudományos Minősítő Bizottság DARÓCZY SÁNDOR részére a neveléstudományok kandidátusa fokozatot odaítélte.

*

1970. december 14-én sikeresen védte meg NAGY JÁNOSNÉ *Követelmények és eredmények az erkölcsi nevelésben. 14 éves tanulók erkölcsi ítéleteinek vizsgálata* című kandidátusi értekezését.

A Tudományos Minősítő Bizottság által felkért bíráló bizottság elnöke GORDOS ISTVÁN, a neveléstudományok kandidátusa, az értekezés két opponense pedig LÉNÁRD FERENC, a pszichológiai tudományok doktora és ÁGOSTON GYÖRGY, a neveléstudományok kandidátusa volt.

LÉNÁRD FERENC opponens — értékelve a jelölt kandidátusi értekezésének célkitűzéseit — kifejtette, hogy az értekezés mondanivalói, elemzésének és megállapításainak konzekvenciái átfogják az iskolai élet egészét, beleértve a tantervet, a tankönyvet és a pedagógiai tevékenység egész módszerét.

A jelölt tudományos igényességgel azt vizsgálta, hogy az általános iskola nyolcadik osztályos tanulói milyen erkölcsi nézetekkel, véleményekkel rendelkeznek. A vizsgálat két fő részre bontható: az első részben azt kutatta, hogy a tanulók milyen erkölcsi fogalmakat használnak, míg a második kísérleti részben azt, hogy a tanulók erkölcsi ítéletei milyen tartalommal telítődnek. A két adatsort egybevetésével, szintetizálásával a jelölt értékes és figyelemre méltó megállapításokat tett.

Az első kísérletsorozat megállapította, hogy a vizsgált nyolcadik osztályos tanulók 249

erkölcsi fogalmat használnak. Ezek közül csak kevés van kapcsolatban a vallással, a szegénység és gazdagság állapotával, és a modorral, viszont jelentős helyet foglalnak el a közösségi és a személyhez kapcsolódó fogalmak. Elgondolkoztató azonban, hogy a tanulók új fogalomkincsének csak mintegy 50%-át teszi ki a munkával kapcsolatos erkölcsi megnevezések. Érdekes megállapításokat tartalmaz e kísérletsorozat azon része, amikor a jelölt a szülők és pedagógusok között végzte vizsgálódásait a tanulók magatartására vonatkozó erkölcsi fogalmak szempontjából. Ennek során 250—300 erkölcsi fogalommal találkozott. A pedagógusok kb. 300 erkölcsi fogalma közül mintegy 60% a negatív jellemvonás és csak 40% a pozitív jellegű. Ebből azt a következtetést lehet levonni, hogy a pedagógiai gyakorlatban jobbra a negatív tulajdonságok kiemelése dominál. Pedig köztudott, hogy a pozitív tulajdonságok kiemelésével eredményesebben lehet a negatív jellemvonásokat egyre jobban háttérbe szorítani és végül teljesen megszüntetni. Sok tennivalóra hívja fel a disszertáns a figyelmet akkor, amikor kiemeli, hogy a tanulók erkölcsi fogalmakészlete első sorban közösségi jellegű és első sorban társaskapcsolatot tükröz, a tanároké első sorban a tanítás—tanulásra vonatkozik és nem a tanulók személyiségére, neveltségi szintjére, a szülőké pedig első sorban a családi nevelés szűkebb tematikájához tapad.

A második kísérletsorozat végső konklúziójaként a jelölt értékes megállapításokat vont le az erkölcsi ítéletek mögött rejlő erkölcsi tettek jellegére, az erkölcsi tettben résztvevő személyekre vonatkozóan, továbbá arra, hogy ezeknek a leírásoknak milyen jellegű tapasztalatok forrásai.

Lényeges és fontos, hogy az erkölcsi fogalmak tudati tartalmának feltárása csak többoldali megközelítéssel lehetséges. A disszertáció nagy érdeme, hogy az adatokat a maga ellentmondásosságukban mutatja be, rámutat az ellentmondások feloldási lehetőségeire, további kutatások megkezdésének szükségességére.

A disszertáció kitűnő példa arra, hogy a tanulók erkölcsi tudatának, fogalomkészletének, ismereteinek, tapasztalatainak kísérleti úton történő vizsgálata elengedhetetlen a tanulók megismerése és ennek alapján történő eredményes nevelés szempontjából. Ennek érdekében elengedhetetlen követelménysor: kísérletek végzése a tanulók személyiségének sokoldalú megismerése érdekében, után a megfelelő nevelési terv elkészítése és végül olyan tanterv megszerkesztése, amely minden vonatkozásban szinkronban van a nevelési tervvel.

Az opponens két lényeges kritikai észrevételt tett. Az egyik azzal kapcsolatos, hogy a jelölt megállapította, hogy a vidéki nagyvárosi iskolákban a tanulók, a szülők, a pedagógusok többszörösen gazdagabb erkölcsi fogalomkészlettel rendelkeznek, mint a budapesti iskolákban. Helyes lett volna, ha a jelölt ezt a megállapítást más adatokkal is megerősítette volna. Ezen kívül hiányolta az opponens, hogy a disszertációban nem jutott hely annak bemutatására, hogy az egy-egy tanulóra milyen mértékben jellemző az általuk használt erkölcsi fogalomkészlet.

ÁGOSTON GYÖRGY opponens a témaválasztás jelentőségét hangsúlyozva rámutatott arra, hogy az erkölcsi ítéletek az egyén erkölcsösségének döntő momentumai, amelyek az erkölcsi cselekvés lefolyását leginkább meghatározzák, amelyek szinte összekapcsolják az erkölcsi tudatosságot és cselekvést.

A szerző jó érzékkel választotta ki mind a magyar, mind a külföldi kutatásmetodikából azt, amit célja érdekében fel tudott használni.

Az opponens a jelölt vizsgálati módszerével és annak következtetéseivel kapcsolatban megállapította, hogy az első vizsgálat leírt eredménye jelentős új teljesítmény, amely mögött igen sok aprómunka húzódik meg. Véleménye szerint azonban a gyermekek, a szülők és a pedagógusok fogalomkincsének, ítéleteinek az összehasonlításból többet is lehetett volna profitalni, a fiúk és lányok közötti különbséget alaposabban is lehetett volna elemezni, és a különbségek mélyebb pszichológiai okaira is rá lehetett volna mutatni. Kihasználatlan

maradt a szerző által összegyűjtött anyag az erkölcsi ítéletek tartalmi vizsgálatokor.

A tanulók szolgáltatva anyag feldolgozása precízen és sokoldalúan történt meg, ily módon a szerzőnek sikerült valóban lényeges megállapításokat tennie arra vonatkozóan, hogy az általa vizsgált fogalmak milyen tartalmúak. Analizálta azoknak a cselekvéseknek a természetét is, amelyeket a tanulók a vizsgált fogalom alá rendelnek, vizsgálta a cselekvések alanyát, a tanulói tapasztalat forrását, a fogalomhasználat tartalmi helyességét.

Az opponens kifejtette, hogy bár a szerző megállapításai általában tudományosan hitelesek, néhány vonatkozásban azonban úgy tűnik, hogy nem egészen megalapozottak. Az egyes részletekben mutatózó bizonytalanságok, talán elhamarkodott általánosítások nem teszik kétséggé a leglényegesebb megállapítások hitelességét. A szerző megbízhatóan tárja fel a vizsgált fogalmak fejlettségének jellemző színvonalát, a velük alkotott ítéletek tartalmának jellemző vonásait a 14 éves korú tanulóknál. Ebből következik, hogy értékes és használható gyakorlati pedagógiai szempontokat tud megfogalmazni egyrészt a már említett nevelési dokumentumok követelményrendszerének korrigálására, másrészt az iskolai erkölcsi nevelés folyamata számára.

Ki kell emelni a disszertáció logikus szerkezetét, jó és világos fogalmazását. Emelik a disszertáció értékét a tudományos precizitással összeállított statisztikai táblázatok, a grafikonok, a diagramok.

NAGY JÁNOSNÉ az opponensi véleményekre adott válaszában a következőkre tért ki: A téma feldolgozásakor néhány erkölcsi követelmény megvalósulását elemezte az erkölcsi ítéletek tükrében, az általános iskola befejező szakaszában. A cél pedagógiai jellegű disszertáció kidolgozása volt, ugyanakkor nem lehetett elkerülni a neveléslektani szférát sem.

Egyetért ÁGOSTON professzor kritikai megjegyzésével abban, hogy az ítélet, bármennyire is döntő momentum, nem alkalmas az erkölcsiség egész komplexumának vizsgálatára. Elfogadja észrevételét abban is, hogy inkább ítéletelemekről, mintsem a teljes ítélőképességről van szó. A tanulók ítéletének tartalmát vizsgálta, ez azonban csak szóbeli kifejezés közvetítésével ragadható meg.

A jelölt választ adott arra is, hogy bizonyos adathoz miért nem fűzött több kommentárt, miért nem vont le több következtetést.

LÉNÁRD FERENC opponensi véleményében értékesnek tartotta a vizsgálat azon adatát, hogy a vidéki iskolák színvonala az erkölcsi fogalomkészlet tekintetében magasabb, mint a fővárosi iskoláké, de hiányolta e tény értelmezését. Az adat valóban meglepő és érdekes. Mélyebb következtetést azért nem vont le, mert a megvizsgált tanulók mennyisége nem tekinthető reprezentatív mintának.

A téma fejlesztésével kapcsolatos megjegyzéseket köszönettel fogadta, mely körvonalazza már a téma új kutatási irányát: a tanulók erkölcsi ítéleteinek és magatartásának longitudinális vizsgálata; a tanulók ítéletei és megítélése közti korreláció vizsgálata; a reformdokumentumok teljes nevelési követelményrendszerének elemző vizsgálata; a tanulók magatartása értékelésének kritériumai és módszerei.

A bírálóbizottság zárt ülésen az alábbi véleményt alakította ki:

A jelölt azt vizsgálta: milyen az általános iskolát végzett tanulók erkölcsi neveltségi szintje erkölcsi ítéleteik vonatkozásában. Indokolt, szükséges és elkerülhetetlen objektív igény megvizsgálni, hogyan realizálódnak az elmúlt évtizedekben kiadott dokumentumok (az osztályfőnöki órák tantervei, az általános iskolai és középiskolai nevelési tervek). Mérései és megállapításai ennél tovább mutatnak. Megállapításainak konzekvenciáit le kell vonnunk az iskolai élet egészére, beleértve magát a tantervet, a tankönyvet és a pedagógiai tevékenység módszereit is.

Az első vizsgálat eredményeképpen megalkotja a 14 éves gyermekek erkölcsi fogalmainak legfrissebb (természetesen nem teljes) szótárát, és ezt több szempontból, többek között differenciálpszichológiai és pedagógiai szempontból elemzi. Vizsgálja a fogalmak mennyiségét, gyakoriságuk sorrendjét, használatuk relatív gyakoriságát, a pozitív és negatív erkölcsi fogalmak arányát, nemek közötti azonosságait és különbözőségeit, a fogalomkincs megoszlását az iskola földrajzi helye szerint, tartalmilag csoportosítja a fogalomkincseket. A jelölt tisztában van azzal, hogy az erkölcsi ítéletek vizsgálata, bármennyire döntő momentum is, nem tarthatja fel az erkölcsi tudat és az erkölcsi nevelés nagyon is lehetséges ellentmondásait.

A második kísérletsorban a jelölt a tanulók erkölcsi ítéleteinek tartalmára vonatkozóan szerez megállapításokat oly módon, hogy a tanulók közül tíz fogalommal kapcsolatban leírta egy-egy tapasztalatukat. E fogalmak kiválasztásánál figyelembe vette ezek gyakoriságát és tartalmi irányultságát oly módon, hogy legyenek gyakrabban és kevésbé gyakran előforduló szavak, és szerepeljen valamennyi tartalmi mező. A jelölt a kapott adatokból megállapításokat vont le az erkölcsi ítéletek mögött rejlő erkölcsi tettek jellegére, az erkölcsi tettekben résztvevők személyére vonatkozóan, továbbá arra, hogy ezeknek a leírásoknak milyen jellegű tapasztalat a forrása. Analizálta azoknak a cselekvéseknek, tetteknek a természetét, amelyeket a tanulók a vizsgált fogalom köré alá rendelnek. Vizsgálta a cselekvések és tettek alanyát, a fogalomhasználat tartalmi helyességét, és differenciálpszichológiai elemzést is végzett. A szerző megállapításai tudományosan hitelesek. A jelölt birtokában van a témájára vonatkozó teljes magyar és lényeges külföldi irodalomnak is.

A disszertáción az erkölcsi ítéletek vizsgálatára ötletes; a 14 éves tanulók erkölcsi tudattartalmát sokoldalúan megközelítő metodikát dolgozott ki. Öt jól kiválasztott iskola 187 tanulójának adott feladatokat. Helyesen indirekt metodikát is alkalmazott. A téma tudományos előzményeként rendelkezésre álló szakmai irodalmat értékelte. Ehhez jó érzékkel választotta ki azt, amit kutatásainak célja érdekében fel tudott használni és azt alkotó módon alkalmazta.

A bírálóbizottság javasolta a neveléstudományok kandidátusa fokozat megadását, melyet a Tudományos Minősítő Bizottság NAGY JÁNOSNÉ részére odaítélt.

*

1971. szeptember 1-én folyt le GÖNDÖCS Károly „A szakmai szint alakulásának vizsgálata a gépipari termelés igényei alapján (A középfokú szakképzés tartalmának, tantervének kidolgozásához)” című kandidátusi értekezésének vitája. A bíráló bizottság elnöke FÖLDES Eva, a neveléstudományok doktora volt.

FALUDI Szilárd, a neveléstudományok kandidátusa opponensi véleményében részletes elemzés alá vette a dolgozatot specifikusan neveléstudományi kutatási eredményeit. A régebbi, hogy úgy mondjuk: íróasztal-centrikus neveléstudomány beérte és beérhette papírral, tollal és papírra vetett jó gondolatokkal; gondolatokkal, melyek meggyőzőek és csillogóak is lehettek, de a valóságban kevésbé ellenőrizhetőek. Ahhoz magának a valóságnak a konkrét analiziséből kellett volna kiindulni, ahhoz *kutatni* kellett volna a valóságot, nem pedig *vélekedni* róla. A szerző dolgozata már abba az újabb vonalba vág, amely elmékedéseket és vélekedéseket megelőzendő és kontrollálandó, elsősorban a valóság analizisére irányuló kísérleteket határol be. A dolgozatban a valóság analizise nem mindjárt, nem közvetlenül belső, intim pedagógiai tények analizisét jelenti, amelyet az opponens egészen természetesnek és logikusnak tart. Maga a pedagógia nem alkothat a külső világtól szigorúan elzárt, belső, intim szférát. Csak az idealista világnézetnek elkötelezett neveléstudomány támaszkodhatott a világon kívüli pozíciókra, melyeket intuíció, beleérzés, avagy éppen hit útján óhajtott birtokba venni. A mai neveléstudomány a pedagógia céljait, feladatait, normáit, tartalmát, metodikáját ebből a világból eredeztetni konkrét vizsgálódás útján. A tantervi érdekű kutatásnak kifelé kell fordulni, a való világ és annak mozgástör-

vényei felé. A szerző helyesen, logikus lépésekben vizsgálja iparunkat, ipari fejlettségünket és iparfejlődésünk uralkodó tendenciáit ahhoz, hogy meg tudjuk mondani, a neki megfelelő, szak-
oktatási intézmények anyagában hozzávetőleg milyen tanítási fő kérdéseket kell kiemelni,
különös figyelemben részesíteni. A szerző a tanterv alapjaihoz nyúl, azoknak a valós társadalmi,
technikai igényeknek a vizsgálatához, amelyekről független tantervi tervezés aligha tekinthető
megalapozottnak. Az opponens rámutatott arra, hogy a neveléstudomány annyit hangoztatott
interdiszciplináris kapcsolatai részben éppen itt érhetők tetten: a műszaki tudományok, a
műszaki oktatás és a pedagógiai tudományok hatásterületein.

Az opponens véleménye szerint a szerző jól átgondolt módszerességgel, az irodalmi tájékozó-
dástól és összehasonlító pedagógiai elemzéstől a team-rendszer kialakításán, 24 külső munkatárs
bevonásán és irányításán, tíz termelőegység kiválasztásán, a termelési főfolyamat-modell ki-
alakításán át a művezetői munkakör elemzéséig és munkanap fényképezésig bezárólag végezte
tudományos kutató munkáját, amely a dolgozat vitathatatlan érdeme.

FALUDI Szilárd ezután megállapította, hogy a szerző által választott metodika termékeny és
célravezető. A „termelési főfolyamat-modell” megadja a gépipari termelési folyamat általános
tartalmát és tagozódását a „előkészítő folyamattól” a „gyártási”, illetve az „irányítási folya-
mat” át a „számbavételi folyamattig”. A szerző ezt az „ideáltípológiát” szembesíti a kiválasztott
reprezentatív termelőegységek tényleges tevékenységével, elsősorban azt vizsgálva, hogy a
technikusok hol helyezkednek el a termelésben, milyen tipikus munkakörökben, milyen tipikus
feladataik vannak, vagyis az alapul vett termelési főfolyamat különböző tevékenységformái
hogyan sűrűsödnek, súlyozódnak a valóságos technikus tevékenység munkaterületein. Így jut el
ahoz a valós *technikusi szakmai szintig*, amely a ma és a közeljövő gyakorlata szempontjából
végülis mint objektív követelményrendszer jelentkezik a középfokú gépipari oktatási intézmé-
nyek munkájában, akkor is, ha — mint a szerző is helyesen hangsúlyozza — ezt a *szakmai szintet*
még nem lehet úgy, amint van, egyszerűen és közvetlenül *képzési szintnek*, pedagógiai normatívá-
nak tekinteni. Mindenestre normálul szolgál a sajátos *képzési* struktúra alakításához.

A téma nagyságrendje és a még mindig eléggé elszigetelt — feltételeiben megszorított — kutatói erőfeszítés közti belső ellentmondásból crednek azok a bizonytalansági tényezők, amelyek-
től talán a jelen munka sem mentes. Így felvethető a szakközépiskolai *szakmunkásképzés* és a
technikusi szakmai szintvizsgálat egymáshoz való viszonya. Nagyobb pontosítás a disszertáció
szerzőjétől talán azért sem kívánható, mert a pillanatnyi helyzet szerint magában az iskola-
rendszerben, annak belső összefüggésrendjében és külső valósághoz való csatlakozásában is
vannak még pontosítandó momentumok — gondolunk az ipari tanulóképzés, az ún. megemelt
szintű ipari tanulóképzés, a még nem eléggé kiérlelt, egyelőre még nem elégséges tapasztalati
anyaggal, visszajelzéssel rendelkező szakközépiskola egymáshoz való viszonyára, valamint a
technikussá válás szabályozására stb. Ha mindemc nehézségek megoldódnak is, akkor is meg-
marad ezeknek a vizsgálatoknak a *közéltű* jellege, hiszen, mint a szerző is igen helyesen meg-
állapítja, a szakmai szintet konkrétan csak iparáganként lehet vizsgálni és azonos iparágon bel-
ül munkaterületenként, üzemenként is jelentős eltérések vannak gépesítettség, műszaki szín-
vonal stb. szempontjából. A közéltű vizsgálat azonban még mindig sokkal biztonságosabban
befolyásolhatja a képzés struktúrájának alakítását, mint az idevágó módszerek vizsgálatok
hiánya, s a döntésekben a szubjektív elemeknek e hiányok következtében megnövekedett a
súlya.

A lefolytatott módszeres vizsgálatok és a belőlük adódó következtetések viszonyában bizonyos
bizonytalansági tényező lelhető fel, ha ugyanis egészen szigorú mikroszkóppal vizsgáljuk a problé-
mát, és nem tekintjük át a teljes dokumentációt, amelynek a disszertáció nyilván csak a
végterméke; állapította meg az opponens. Az átmenet a vizsgálati anyagról a követelmény-
rendszer — azaz a szakmai szint — felvázolásához egyes esetekben még további finomításra,
pontosításra vagy további kutatómunkára szorul. Közbevetőleg megjegyezte, hogy itt is olyan
problémával állunk szemben, amely az egész neveléstudománynak, neveléstudományi kutató-
munkánknek is problémája, és talán méltánytalan is egy adott disszertációval kapcsolatban szóvá
tenni.

A disszertáció másik opponense, DOBOS Alajos, a műszaki tudományok kandidátusa a szerző
kutatómunkáját üttörő jellegűnek ismerte el, eredményeit a következőkben foglalta össze:

1. A szakközépiskolák cél- és feladatrendszerét, nevelő munkájuk tartalmát és célszerű eszkö-
zrendszerét a szakmai szintek vizsgálata alapján lehet meghatározni.

2. A szakmai szint nem azonosítható a képzési szinttel, és így a szakmai szint egészét sem lehet
képzési feladatként a szakközépiskola elé állítani. A szakmai szint tudományos elemzésével, a
termelési folyamat munkaterületeinek, valamint a kapcsolódó műszaki tevékenységeknek komplex
vizsgálatával lehet a képzési szinthez, illetve a képzés tartalmi igényeihez eljutni.

3. A technikus szakmai szintnek tükrözni kell a szocialista nagyüzemi termelési folyamatok
megtervezésével, megszervezésével, irányításával, a technikai eszközök fejlesztésével kapcsolatos
jelenlegi és távlati népgazdasági igényeket.

4. A termelési fő folyamat modellje a pedagógiai aspektus uralkodó szerepének biztosítása mellett lehetővé teszi a tipikus technikus munkaterületek és munkakörök kijelölését. A model a gépipari technikus figyelmbevételével készült, de más iparban vagy iparágban és más szakmai szintek esetén is alkalmazható.

5. A gépipari művezető munkakörére elkészült a szakmai szint meghatározása, amely a témakörben első és jelenleg még egyetlen hazai példa. Ebben a szakemberrel szemben támasztott elméleti és gyakorlati követelmények, valamint a munkakör jellemző tényezői és igényei szerves egységet alkotnak.

6. A tudományos technikai haladás és a középfokú szakember viszonyának vizsgálata lehetőséget ad a középfokú szakképzés tantervelméleti megalapozásához, a képzési szint kidolgozásához. Így a szakmai szint pedagógiai vizsgálata a tudományos alapokon nyugvó tantervkészítésnek elengedhetetlen előfeltétele.

7. A neveléstudomány új kutatási területét nyitotta meg és módszert, illetve alapot ad a további kutatómunka kiszélesítéséhez.

További hozzászólások, majd pedig GÖNDÖCS Károly válasza után a bíráló bizottság zárt ülésén a következő határozatot hozta:

„Az értekezés egy népgazdaságtanilag jelentős ágazat, a gépipar példáján a szakmai követelményrendszer tudományos kidolgozását tűzte célul. Ez összhangban áll a társadalmi fejlődés időszzerű követelményeivel. A téma jelentőségére utal, hogy a szakmai követelményrendszert a hazai neveléstudományi kutatásokban eddig tudományosan még nem dolgozták ki. A disszertáns értekezésében bizonyította, hogy a választott tudományos témakörben mélyreható elméleti és gyakorlati ismeretekkel, marxista világnézeti alapokon nyugvó kutatói szemlélettel rendelkezik. Kutatási célkitűzését teljesítette. A termelési fő folyamat-modell segítségével a gépipari tipikus technikus munkakörök kiválasztása útján a szakmai szint minta-példáját kidolgozta. Részletesen feltárta, hogy a társadalmi haladásból levezetett szakmai szint a tudományos alapokon nyugvó tantervkészítésnek elengedhetetlen feltétele. A művezetői munkakör sokoldalú jellemzésével megállapítja, hogy a munkahelyi követelményeket, vagyis a *szakmai szint* egészét nem lehet közvetlenül az iskolai képzés elé állítani. Differenciált elemzéssel arra a következtetésre jut, hogy a követelményrendszerből kiindulva, ennek pedagógiai áttételét megkeresve ki kell választani és rendszerbe foglalni az iskolai képzésben elérendő *képzési szintet*. A disszertáns által továbbfejlesztett kutatási módszerekre, különösen a termelési fő folyamat-modellre támaszkodva lehetővé válik majd, ill. folyamatban van más szakmai ágazatok szakmai és képzési szintjének kidolgozása, az iskolai tantervek korszerűsítésének permanens folyamatában a valóság analízisére irányuló kísérleti megalapozása. A kutatások eredményeként a szakmai szint és az ennek alapján kidolgozott képzési szint ily módon szervesen beilleszthető a szakmai képzés cél- és feladatrendszerébe, mint a tudományos alapokon nyugvó tantervkészítés elengedhetetlen feltétele.

A témára vonatkozó hazai és külföldi irodalom tanulmányozásán túl a kutatómunkába a jelölt irányításával 24 külső munkatárs vett részt. 10 KGM vállalatnál reprezentatív vizsgálatot végzett. Termelési fő folyamat-modell segítségével feltárta a gépipari technikusok munkaterületeit, munkaköreit. A felmérést kérdőívek segítségével végezte. Harminc felmérőlap mintegy 1000 féle adatot tartalmazott. A tipikus munkakörök kiválasztása után megfigyelés (munkanapfényképezés módszerével) vizsgálta a szakmai szint alakulását.”

A bíráló bizottság javaslata alapján a Tudományos Minősítő Bizottság GÖNDÖCS Károly részére a neveléstudományok kandidátusa fokozatot odaítélte.